

Krúdy Gyula Luca-napi novellája

Van Krúdynak egy novellája, amelyet minden év december 13-án, Luca napján el szoktam olvasni, de elemzésére eddig nem kerítettem sort. A novella ezzel a címmel és alcímmel jelent meg első ízben az Újság című napilap 1925. november 22-i számában: *A táncosnő és Luca széke (Ádventi misztérium)*. Fontosságát jelzi, hogy bekerült az első és a második Krúdy-életműsorozat megfelelő kötetébe (*A madárijesztő szeretője*, 1964. 301–307; *Telihold*, 1981. 494–499), de címét Barta András, a novellagyűjtemények gondozója – talán a jobb hangzás kedvéért – kiegészítette egy névelővel: *A táncosnő és a Luca széke*. A továbbiakban az „ultima manus” elve alapján a névelő nélküli változatot tekintem a novella címének, még ha ez a „kéz” az 1925-ös első megjelenés esetében nem az íróé volt is, hanem esetleg csak a szedőé vagy a tördelőé. (A szöveg néhány kisebb pontatlansággal és ugyancsak a Barta által módosított címmel megtalálható az interneten is: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Krudy-krudy-gyula-munkai-1/telihold-elbeszelesek-19161925-F96A/1925-10525/a-tancosno-es-a-luca-szeke-10655/>.)

A Luca-napi hagyományok a boszorkányhittel, pontosabban a boszorkányok felismerésének népi praktikáival kapcsolatosak. Ezeknek eszköze a Luca-szék vagy Luca-széke (a Néprajzi lexikon **Luca napja** szócikke már köznevesült alakban, kis kezdőbetűvel írja: *lucaszéke*). A Luca-szék készítését Luca napján, december 13-án kellett elkezdeni és karácsony éjszakájára befejezni. Ennek a babonás műveletnek a hosszadalmasságára utal az *úgy készül, mint a Luca széke* szóláshasonlat, azaz nagyon lassan, körülményesen készül. O. Nagy Gábor szólásgyűjteménye ezt a változatát is ismeri: *úgy dolgozik, mint a Luca székén*, nagyon lassan vagy egyáltalán nem dolgozik valamin (Magyar szólások és közmondások 1996⁵. 446).

A Luca-széket tehát tizenhárom napi munkával, tizenháromféle fából készítették el. A katolikus nők magukkal vitték a karácsonyi éjféli misére, hogy ott ráülve vagy ráállva megláthassák a boszorkányokat (így kapcsolódik össze a pogány és a keresztény hitvilág). Krúdy a hagyománynak egy másik változatát alkalmazza novellájában, amely szerint a Luca-székre álló hajadon megláthatja jövődöbelijét. Használat után a mágikus eszközt mindjárt el kell égetni (Krúdynál ez is másképp alakul).

Krúdy novellájának hősnője egy huszonhárom éves, vagyis a kor szokása szerint erősen férjhez menendő korban levő színházi táncosnő: „Szentgellérti kisasszony falusi származású volt, bár erről nem szeretett beszélni a színháznál, amelynek színpadán mindenféle táncokat lejtett, amely táncok a balettmesternek eszébe jutottak. [...] A táncosnő kis termetű volt, a lába is hajlamos volt az o betűt utánozni, nagy orra volt, mint egy férfinak: ugyanezért nagyon szeretett ábrándozni mindenféle elérhetetlen dolgokról. Már tizenhárom esztendő óta álmodozott arról, hogy valakihez férjhez megy.” (A babonás tizenhárom szám tehát már itt előkerül.) A babonás kis táncosnő „nem kedvest, szeretőt, pártfogót vagy barátot keresett álmaiban”, „hanem rendes férjembert, amilyenek faluhelyen szoktak lenni”. Ezért buzgólkodik a Luca-széke elkészítésével, mégpedig nem otthonában (a novellából semmit nem tudunk meg arról, hogy van-e egyáltalán otthona), hanem a terézvárosi Szent Teréz-plébániatemplomban.

A Teréz-templom sűrűn felbukkanó színhely Krúdy írásaiban (*Hét Bagoly, Boldogult úrfikoromban, Szent Terézia utcái* stb.). Az író lakott is a Terézvárosban, mégpedig éppen átellenben a templommal a ma is álló Pekáry-házban (Király u. 47.). Legtöbbször a templom körüli koldusokat és a hajnali misére járó örömlányokat emlegeti (Bölcsics Márta – Csordás

Lajos: Budapesti Krúdy-kalauz 2002. 250). Ezek a motívumok a most szóban levő novellában is megvannak, sőt a lábatlan koldusok különösen fontos szerephez jutnak.

Szentgellérti kisasszony a Luca-szék négy lábát négyféle fából faragja ki falusi származású hitvány bicskájával. Ezeknek a fadaraboknak a leírása tagolja négy részre a novella első felét, amely a készülődésről, a Luca-széke elkészítéséről szól:

„Ebből a fadarabkából lesz az első székláb. Puha szíve volt a fának, nem sokáig hagyta a táncosnőt kínlódni, gyorsan elkészült tehát. A második fadarab valamivel engedetlenebb volt, olyan szekérről esett le, amely Újpest felé haladt, ahol kevés a vallásos ember. [...]

Vége ez a fadarab is engedett, mert a fának is van szíve, ha azt kellően kitapogatják.

A harmadik fadarab amolyan fadarab volt, amelynek feltétlenül szerencsét kell hozni. Egy szegény ember szekeréről vette le Szentgellérti kisasszony, amikor a szegény ember a toronyórát nézte. A negyedik fadarab a színházból került ki – mielőtt láb lett volna a táncosnő Luca-székében, kulisszákat szegeztek vele egymás mellé.”

Karácsony éjszakáján a kis táncosnő magához veszi a Luca-székét, és elindul az éjféle misére. És itt kezdődik a novellának az a második része, amelyre már az alcím, az *Ádventi misztérium* is utalt. A misztérium vagy misztériumjáték olyan középkori eredetű vallásos színjátékot jelent, amelyet vagy a templomi szertartás részeként papok, vagy a templomon kívül iskolás gyermekek, felnőtt polgárok adtak elő. Rokon ezzel a műfajjal az ún. moralitás, az allegorikus szereplőket felvonultató vallásos színjáték, amely a megszemélyesített bűnöknek és erényeknek az ember lelkéért folyó harcát mutatja be.

A misztérium első szereplője, már a templom kapujában egy széles karimájú kalapját szemébe húzó idegen, „akit eddig sohasem látott a templom környékén”.

„– Engem keresel? – kérdezte lelket rázó hangon az idegen, amikor a nagykendő alól a táncosnő elővette a Luca-széket, hogy arra felálljon. – Állj fel csak a székre, majd akkor megismeresz!

A táncosnő engedelmeskedett a rejtelmes parancsolatnak, lába alá tette a zsámolyt, és zergekönnyedséggel ráugrott. Ekkor azonban az egyik székláb megingott alatta, és a táncosnő csaknem hanyatt esett. Az idegen felemelte széles karimájú kalapját, és íme, a valóságos halál állott a táncosnő előtt.”

És ekkor lépnek közbe első ízben a templomot körülvevő béna, lábatlan, elkeseredett koldusok: esdekelve tárják ki karjukat a váratlanul megjelent Halál felé, hogy ne a kis táncosnőt, hanem őket vigye el. A táncosnő így megmenekülhet a Halál elől.

De már itt is van a második misztikus, szimbolikus alak, „egy magas, karcsú, lóporos képű, cigányos szemű uraság”. Parancsára a táncosnő újból felállt a Luca-székére, és „hirtelen látni kezdte az előkelő úr szőrös, patás lábát, valamint kecskeszarvait is, amelyek homlokából gigöndörödtek. A füle hegyes volt, mint a farkasé. A nyelve világított a szájában. Az Ördög volt.”

Ezúttal is a koldusok mentik meg a táncosnőt azzal, hogy körülveszik az ördögöt, és könyörögnek neki, hogy őket vigye el. A béna, lábatlan koldusoknak ez a riasztó csoportja szinte az ókori görög drámák kórusára emlékeztető módon avatkozik bele a cselekménybe.

De még mindig nincs vége Szentgellérti kisasszony megpróbáltatásainak. Az utolsó jelképes szereplő, akit a székre állva megpillant: egy hosszú inges, szőke kisgyermek, aki két kis kövér tenyerét kitérve és a táncosnő felé fordítva csengő hangon így kiált: „Mama!”. Nem más ő, mint a táncosnő meg nem született (vagy megszületni nem hagyott) gyermeke. De a karácsonyi misztériumnak ebben a kontextusában óhatatlanul felidézi a kisdéd Jézus alakját is.

„A táncosnő elfelejtette fogadalmát, leugrott a babonás székről, hogy a gyönyörű gyermeket ölébe kapja!... De csak a templom hideg, bűnbánó oszlopát ölelhette.

– Körülbelül ilyen volna a gyermekem, ha a világra jön – mondta végtelen fájdalommal, és más ajándék hiányában a Luca-széket a templom előtt várakozó koldusoknak adta.”

Így ér véget Krúdynam ez a mesterien feszes szerkesztésű, költői novellája, „ádventi misztériuma”. Nagyon érdekes és meggyőző módon kapcsolódnak össze benne a pogány gyökérszerű néphagyomány és a keresztény hitvilág motívumai. Ezért is választottam ezt a témát a néprajztudós, nyelvész és stíluskutató, a hatvanéves Balázs Géza köszöntésére.

Kemény Gábor